
IKAALINEN WEHUVARPEEN KESTIKIEVARI

Selvitys arkeologisesta kohteesta
Museoviraston muinaisjäännösrekisteritunnus 1000031194

17. ELOKUUTA 2017

MUSEOVIRASTO

Päivi Maaranen, Kulttuuriympäristöpalvelut, Ohjaus ja tuki

1. Johdanto

Velipekka Raes tiedusteli sähköpostissa 6.8.2017 kiinteän muinaisjännöksen merkinnästä maanmittauslaitoksen sähköisellä kartalla Ikaalisten Vehuvarpeessa Varpeen eteläpuolella. Koska paikasta oli kysytty ennenkin ja toisen tahon tekemä selvitys oli jäänyt tuloksiltaan epäselväksi, kohdemerkintä päätettiin selvittää tarkasti. Selvityksen yhteydessä asiaa katsottiin myös Museoviraston erikoistutkija Veli-Pekka Suhosen kanssa. Kohteen tietoja etsittiin ensin sähköisellä haulla erilaisista tietokannoista ja arkistoista. Sen jälkeen käytiin läpi Museoviraston kirjastossa seutukaavajulkaisut Pirkanmaan osalta, Ikaalisen paikallishistoriat, perinnemaisemia koskevat tiedot ja muita julkaisuja. Museoviraston arkiston muita kuin sähköisiä raportteja ei katsottu.

2. Kohteen sijainti ja taustatiedot

Wehuvarpeen kestikievarin paikka sijaitsee Ikaalisissa Vehuvarpeesta 1,8 km koilliseen ja Ikaalisten kirkosta 12 km länsilounaaseen tien vieressä Varpeen tilan eteläpuolella (liite 1, kartta 1). Kohde on pellon länsipuolella oleva, heinää kasvava ja pääosin kyntämätön alue. Maanmittauslaitoksen sähköisessä kartassa paikalla on merkintä Muinaismuistoalue. Kohteen sijaintikoordinaatit ovat 6851403,096 / 280605,468 Maanmittauslaitoksen Karttapaikalla (kohteen arvioitu keskikoordinaatti, ETRS-TM35FIN). Kohde sijaitsee historiallisen Kyrönkankaantien ja Hämeenkankaantien muodostaman reitistön varrella. Tien vanhimmat linjaukset ajoittuvat jo keskiajalle.

Kartta 1. Kohteen sijainti. Ote Maanmittauslaitoksen Karttapaikasta 17.8.2017.

3. Historialliset tiedot ja kartat

Kyrönkankaan, Hämeenkankaan ja Pohjankankaan hiekkaiset harjut ovat muodostaneet luontaisen maareistön keskiajalla ja mahdollisesti jo sitä ennen. Kyrönkankaan tie toimi niin valtatieksi, postitienä kuin sotajoukkojen tienä. Talvi- ja kesäteiden linjaukset poikkesivat toisistaan. 1500-luvulla kestiekievariksi mainitaan Ikaalisissa Kiiala. Jokipiin (1996: 12)¹ kuvauksen mukaan 1600-luvun tie kulki Hämeenkyrön Järvenkylästä Vatulan 1800-luvun reservikasarmien eteläpuolitse Vehuvarpeen kylään. Edelleen Jokipiin (1996: 13) mukaan tie kulki Vatulasta Jämijärven puoleisille harjuille ja Soinin kestiekievaritalolta Soininharjulle ja edelleen Kankaanpään Kuninkaanlähetele. Lisäksi Jokipiin (1996: 18) mukaan 1600-luvulla Ikaalisissa on talvitiehen liittyvä Ikaalisten Kiiala. Jokipiin (1996: 20) mukaan 1700-luvun alussa Jämijärven Soinin kautta kulkenut tie-osa siirrettiin ylemmäksi harjulle.

Esa Laakson² kirjoituksessa Kyrönkankaan kesätiestä tulee ilme että: ”... Ikaalisten ja Hämeenkyrön rajalla Kyrönkankaantie erkani nyt päällystetystä Suodenniemen maantiestä ja jatkui kohtuullisen ajokelpoisena sorapintaisena Ulvaanharjun, Vatulanharjun, Vehuvarpeen ja Jämin kautta Kuninkaanlähetele. Harju on tältä osaltaan varsin selvämuotoinen ja reunoiltaan huomattavan jyrkkä. ... Varsinaisia postitaloja ja kestiekievareita on Kyrönkankaan tien varrella olleet Järvenkylän Hollo, myöhemmin Heiskala, osan aikaa Vatsiaisten Luukas, Jämijärven Soini, josta kievari siirtyi myöhemmin Vehuvarpeeseen, Niinisalo, Karvian Skanssi ja Nummijärvi. ... Vehuvarpeen kestiekievari on sijainnut Kyrönkankaantiestä Suodenniemelle ja edelleen Laviaan erkanevan tien risteyksessä. Vanha kievarirakennus poltettiin vuonna 1808, mutta alueelta löytyy edelleen sen nurkkakiviä ja muurin jäänteitä. Heti Suomen sodan jälkeen eli 1809 rakennettiin uudet kestiekievarirakennukset, joista osa on vielä pystyssä. Nyttemmin purettu iso pirtti oli kooltaan 12,5 x 10,5 metriä, ja samalla Satakunnan suurin huone.”

Pentti Papusen juhlapuheen 16.11.1975 lainauksessa³ mainitaan seuraavasti: ”Perimätietoina Ikaalisten läntisissä kylissä on säilynyt monia merkillisiä kertomuksia Hämeenkankaan maantien varsilta. Näyttää melkein siltä kuin kirkonkylä, nykyinen keskusta, olisi ollut syrjässä varsinaisten tapahtumien polttopisteestä. Keskeinen asema sitä vastoin oli Varpeen kievaritalolla, jossa suuret sotaherrat yöpyivät ja joukot pitivät leiriään. Ahdasta ei ollut, sillä tarina kertoo Varpeen pirtin olleen kahta huutoa pitkä. Isäntä itse oli kuuluisa noita ja tietäjä.”

Tomi⁴ kirjoittaa blgoissaan seuraavasti: ”Elettiin keskikesää 1808. Suomen sotana tunnettu tapahtumasarja oli alkanut alkuvuodesta ja Ruotsin armeija oli jo kevään mittaan joutunut vetäytymään Pohjanmaalle. Hä-

¹ Mauno Jokipii. 1996. Kyrönkankaan vanhan maantien historiaa. Julkaisussa *Kyrönkankaantie. Kirjoituksia luonnosta, tien historiasta ja käyttömahdollisuuksista*. Kirjapaino Painomusti Oy, Ikaalinen. Sivut 6-27.

² Esa Laakso. Kyrönkankaan kesätie. Päntäneen sanomat, N:o 2, Huhtikuu 1992, sivu 4. http://lc-pantane.com/lehdet/Huhti_92-Copy.pdf

³ Veikko Huusko. Ikaalisten suuri rahalöytö 1966 Vatsiaisten kylässä 10.6.2016. <http://veikkohuuska.puheenvuoro.uusisuomi.fi/218259-ikaalisten-suuri-rahaloito-1966-vatsiaisten-kylassa>.

⁴ Tomi. Väijytys Koirikuononahteessa. 14.8.2017. Sukelluksia Suodenniemen historiaan. <http://suodenniemenhistoria.blogspot.fi/2014/08/vaijytys-koirikuononahteessa.html>. Lähteet tekstissä: Maukonen Johannes: *Muinäisjäänökisiä Tyrvään kihlakunnassa*. Käsikirjoitus vuodelta 1882, s. 71-73, Museoviraston arkisto.: Ikaalisten ja Suodenniemen seurakuntien arkistot, *Kansallisarkiston Digitaaliarkisto*.: Carlsson Wilhelm: *Entinen Ikalinen: historiallinen kertomus Ikaalisten, Parkanon ja Kankaanpään pitäjistä*. SKS:n toimituksia 47, Pitäjänkertomuksia 4. SKS, Helsinki 1871; Koskelo Jaakko & Lammi Leo: *Hämeenkankaantien varrelta*. Ikaalinen-Seura, Ikaalinen 1987.

meenkyrön Järvenkylästä sinne johtava Hämeenkaan tie kulki harjujonoa pitkin Suodenniemen pohjoispuolitse ja Kankaanpään ohi Vaasan suuntaan. Tie oli ruotsalaisten perässä seuranneiden venäläisten ainoa huoltotie nykyisen Pirkanmaan suunnasta Pohjanmaalle päin. Sen varrella oli joukko kestikievereitä, joista Suodenniemeä lähimmät olivat Vehuvarpeen ja Niinisalon kievarit. Vehuvarpeen kestikievarinpitäjänä oli tuohon aikaan Jöran Mattsson, jota myös Varpeen kälmiä kutsuttiin. Hänestä ei loppujen lopuksi ole paljonkaan ns. varmaa tietoa, mutta erilaisia tarinoita sitäkin enemmän. Hänen niskaansa on aikojen saatossa sovittu niin konnaan kuin sankarinkin viittaa. Hänen sanottiin olleen myös suuri noita, jolla oli taikavoimia. Onpa häneen liitetty rikollisenkin leimaa, mutta asiakirjoista ei sellaisille väitteille ole löytynyt vahvistusta. ... Sota näkyi Kälmin kotipiirissä. Tiellä kulki usein venäläisten kuormastoja, joista osa oli kasakoiden suojamia. ... Kälmi lienee tarkkaillut venäläisten liikkeitä ja havainnut niissä samanlaisina toistuvia rutiineita. Kuriireita tuli ja meni, tavaraa liikkui. Jossain vaiheessa hän on alkanut suunnitella ryöstöä ja alkanut kerätä lähipiiristään ihmisiä mukaan hankkeeseen. ... Milloin suunnitelma toteutettiin, ei ole tarkalleen tiedossa. Eri kertomuksista päätellen se voisi olla tapahtunut heinäkuun lopussa tai elokuun alussa. Tapahtumapaikaksi perimätieto kertoo Varppeesta vähän Kankaanpään suuntaan olevan Koirikuononahteen (tunnettu myös Koiviston ahtena). ... Kostoretkeä ei tarvinnut odottaa pitkään. Jo muutamaa päivää myöhemmin Hämeenkyröstä saapui sotilasosasto, joka alkoi etsiä kukin tahoilleen piiloutuneita syyllisiä. Heidän henkilöisyytensä näyttää olleen etsijöiden tiedossa, niin hyvin vastaisku osui kohteisiinsa. Kun Kälmiä ei löytynyt kotoaan hänen vaimonsa vietiin vangiksi ja tilan rakennukset poltettiin.”

Vuoden 1806 tiekartalla (kartta 2) paikka on merkitty nimellä Wehuvarpi. Se sijaitsee välittömästi tien vieressä. Karttaan on merkitty vain päätiet ja suuntaa-antavasti suhteessa paikkoihin ja isoimpiin vesistöihin.

Kartta 2. Karttaote vuoden 1806 tiekartasta.⁵

⁵ Kartta: Wäg-Karta öfver Finland 1806 (MHA, If. 1). Kansallisarkiston Digitaaliarkisto.
<http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=24627945>

1800-luvun puolivälin pitäjänkartalla (kartta 3) kohde on merkitty Wehuvarpe Gästgifveri -nimellä päätien eteläpuolella kulkevan silmukkamaisen pienemmän tien varteen. Nykykartalla (kartta 4) päätien kohdalla on vielä nähtävissä katkoviivalla merkittyä kärrytietä.

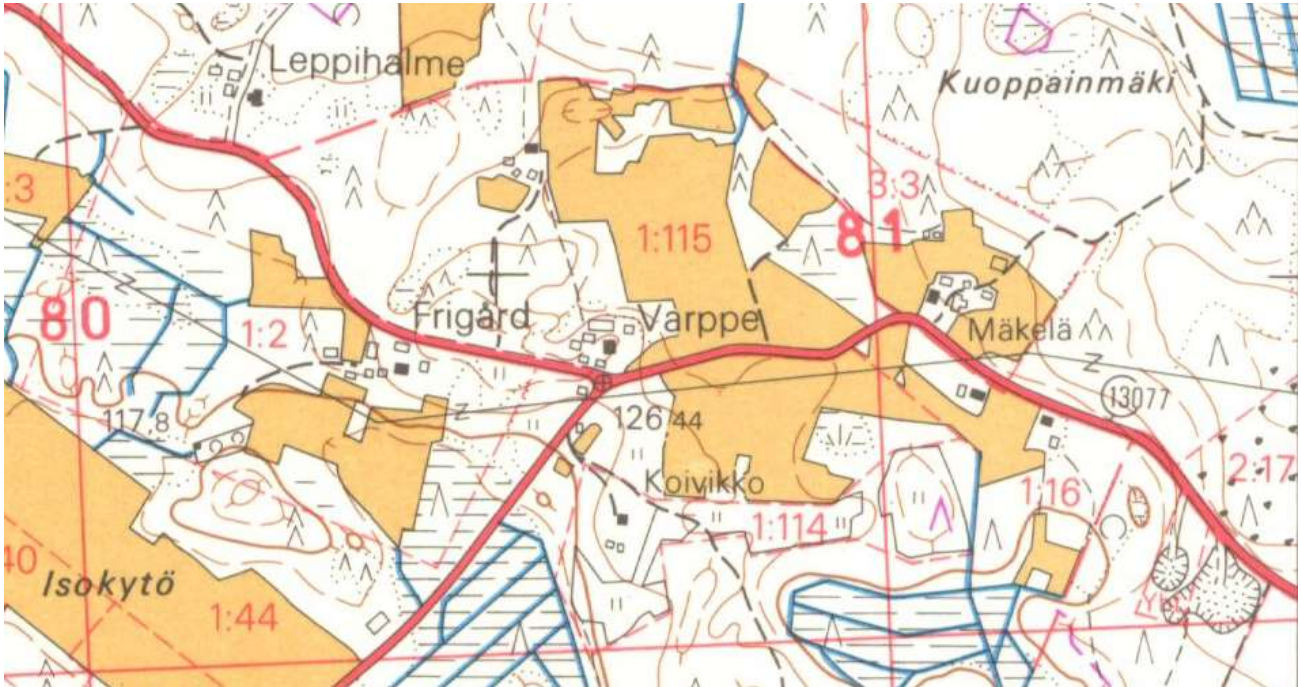

Kartta 3. Ote pitäjänkartan karttalehdestä 212205+021a. <http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=1364956>

Kartta 4. Ote Maanmittauslaitoksen karttapaikasta 17.8.2017.

Nykykartalla näkyvä merkintä ”Muinaismuistoalue” on ilmestynyt jossakin vaiheessa vuoden 1980 peruskartan (kartta 5) laatimisen ja julkaisemisen jälkeen maastokartalle. Merkintää ei ole aiemmissakaan peruskartoissa vuosilta 1959 ja 1982. Kohdetta ei ole listattu esimerkiksi seutukaavaliittojen julkaisuissa Pirkanmaan aineistoissa eikä se myöskään ole Museoviraston muinaisjäänösrekisterissä.

Kartta 5. Ote perustakartasta 212205 vuodelta 1989.

Kohteessa sijaitsee maakunnallisesti arvokas (M+) perinnebiotooppi Varpeen kievarin keto. Se on inventoitu osana Pirkanmaan perinnemaisemien inventointia 1990-luvulla⁶. Inventointitietojen mukaan kohde on edustava ja siellä on mm. jänöapilaa. Inventoinnin tietojen mukaan kyseessä on entinen Varpeen kestikievarin piha. Kohde on ollut laitumena 1900-luvulla.

5. Yhteenveto

Yhteenvetona voi todeta, että ilmeisesti jo keskiajalta periytyvä vanha tie on kulkenut Vatulan eteläpuolella Vatulan harjua pitkin ja sen jälkeen nykyisen Varpeen tienovilta kohti Jämijärveä. 1700-luvulla tien linjausta on hieman muutettu. Tällöin kievari on ilmeisesti siirtynyt Soinin kestikievaritalosta Wehuvarpeeseen. Nykykartoilla oleva Vehuvarpe -nimi liittynyt aiemmin koillisempaan, nykyiseen Varpeen seutuun. Wehuvarpeen kestikievari on siten 1700-luvulla todennäköisesti syntynyt. Se on tuhottu osittain 1808-luvun alussa, mutta rakennettu uudestaan 1809. Ilmeisesti kievarin pihapiiri käsittää nykyisen perinnebiotoopin alueen. Siellä on ilmeisesti säilynyt tulisijan jäänteitä ja nurkkakiviä. Kestikievarin toiminnan loppumisesta ei löydetty tietoa tämän selvityksen yhteydessä.

⁶ Maritta Liedepohja-Ruuhijärve et al. Pirkanmaan perinnemaisemat. *Alueelliset ympäristöjulkaisut* 125. Pirkanmaan ympäristökeskus. Sivu 60.

Veli-Pekka Suhosen mukaan kirjallisissa lähteissä on maininta, että paikka olisi ollut autio 1600-luvun lopulla, jolloin se on otettu uudestaan käyttöön. Ikaalisten syyskäräjillä vuonna 1670 renki Lars Eerikinpoika ilmoitti, että aikoo ottaa käyttöönsä Vähävarven tilan, joka on ollut autiona Nuijasodan lopusta lähtien vuodesta 1597.

Historiallisten tietojen ja muun aineiston läpikäynnin perusteella todettiin, että Varpeen tilan eteläpuolinen kohde on muinaismuistolain tarkoittama rauhoitettu kiinteä muinaisjäänös. Se on ollut vuoroin asuttu ja vuoroin autioitunut. Asutusta on ollut ainakin 1500-luvulla ja 1600-luvun lopulta 1800-luvulle. 1900-luvun aikana asutus näyttää painottuneen tien pohjoispuolelle ja kestikievarin pihapiiri tien eteläpuolella on autioitunut. Tähän viittaisi muistitieto rakennusten purkamisesta ja tieto laiduntamisen loppumisesta vuonna 1990.

Kohteelle määriteltiin rajaus kartan, ilmakuvan ja perinnebiotoopin rajauksen perusteella (kuva 1) ja se vietiin muinaisjäänösrekisteriin ja rajattiin 17.8.2017. Kohteen muinaisjäänösrekisteritunnus on 1000031194.

Kuva 1. Ilmakuvan ja maastokartan yhdistelmä. Punaisella katkoviivalla muinaisjäänökselle määritelty rajaus. Maanmittauslaitoksen karttapaikka 17.8.2017.

Helsingissä 17.8.2017

Päivi Maaranen

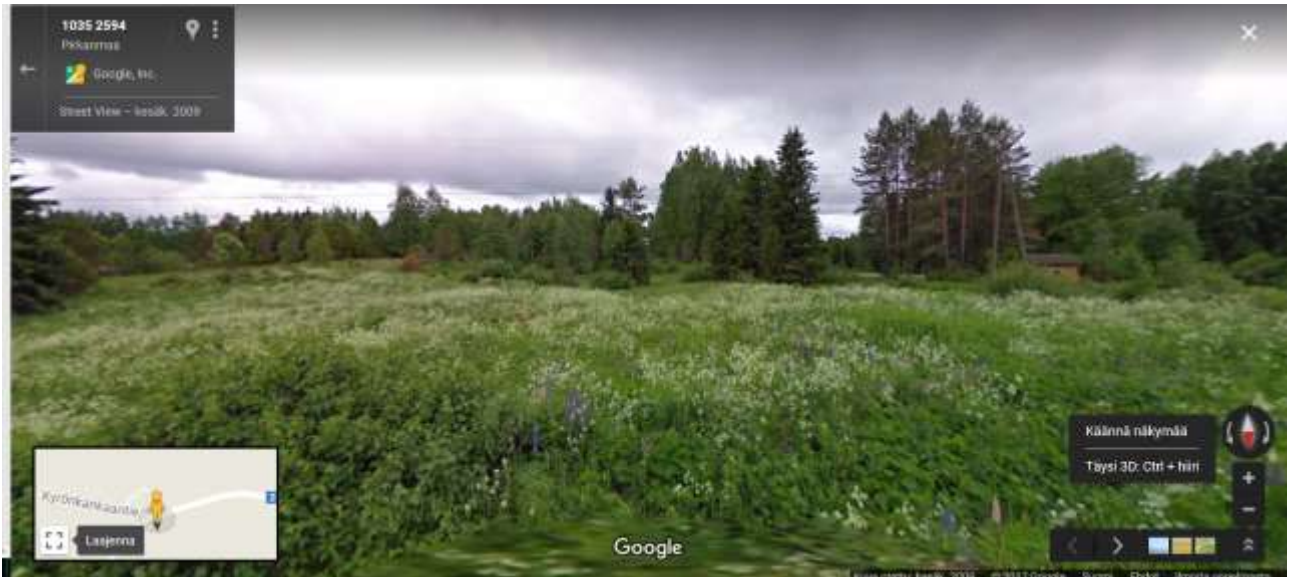
Liite 1. Karttaote sijainnista, ilmakekuva ja kuva kohteesta

Karttaote Maanmittauslaitoksen Karttapaikka 17.8.2017. Kohde punaisella ympyrällä merkittynä.

Ilmakekuvaote alueesta. Maanmittauslaitoksen karttapaikka 17.8.2017.

Yleiskuva alueesta. Lähteenä Google StreetView 17.8.2017.